

Таким чином, соціальні мережі в сучасних умовах війни є важливим інструментом поширення інформації. Їхня експлуатація агресором для поширення фейків, послаблення моралі населення та підризу довіри до правоохоронних органів стала одним із найгостріших викликів сьогодення. Проте саме ці платформи надають державі та громадянському суспільству можливість ефективно взаємодіяти та боротися з інформаційними загрозами.

Список використаних джерел

1. Інформаційні атаки в соціальних мережах: дослідження впливу російської дезінформації через рекламу в Facebook. Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки. URL: <https://cedem.org.ua/wp-content/uploads/2024/05/informacijni-ataky-v-soczialnyh-merezhah.-doslidzhennya-vplyvu-rosijskoyi-dezinformacziyi-cherez-reklamu-v-facebook.pdf> (дата звернення: 16.05.2025).

2. Данько Ю. Соціальні мережі як інструмент інформаційної війни рф проти України: особливості та механізми протидії. *Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки*. Наукові фахові видання ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2023, Випуск 2 (27). С.54–66. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/politology/article/view/14247>

3. Савлюк М. Важливість інформаційної безпеки в соціальних мережах для загальнонаціональної безпеки: безпековий вимір України. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. № 18. С.300–309. URL: <https://journals.pnu.if.ua/index.php/politology/article/view/167>

Богдан Ігор Васильович,
аспірант кафедри теорії держави та права Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОННОЇ ФУНКЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВІДСУТНОСТІ ЧЛЕНСТВА В НАТО

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з лютого 2022 року, та пов'язана з нею стратегічна невизначеність щодо термінів і умов набуття Україною повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору (НАТО) надають особливої актуальності дослідженню правових засад забезпечення оборонної функції Української держави. За відсутності колективних гарантій безпеки, передбачених статтею 5 Північноатлантичного договору, Україна постає перед унікальними юридичними викликами у реалізації свого невід'ємного суверенного права на оборону. Це вимагає глибокого правового аналізу наявних національних та міжнародно-правових механізмів, що забезпечують цю функцію, а також пошуку шляхів їх посилення.

Ключова проблема полягає у визначенні достатності та ефективності чинного національного законодавства та міжнародних угод України для гарантування її обороноздатності в умовах екзистенційної загрози поза системою колективної безпеки Альянсу. Необхідно критично оцінити наявні правові інструменти та виявити прогалини й потенційні напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення оборони.

Нормативно-правову основу оборонної функції України становить передусім її Конституція, яка закладає фундаментальні принципи та розподіл повноважень у цій сфері. Ключове значення має стаття 17, яка проголошує захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки найважливішими функціями держави та справою всього Українського народу. Цією ж статтею оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України, а забезпечення державної безпеки і захист державного кордону – на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави. Таким чином, Основний Закон не лише визначає оборону як державну функцію, але й підкреслює її всенародний характер, що має важливі юридичні наслідки.

Розподіл повноважень у сфері оборони чітко визначений Конституцією. Стаття 106 наділяє Президента України статусом Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України. Президент здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави, очолює Раду національної безпеки і оборони України, вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони, а також у разі збройної агресії проти України приймає рішення про використання Збройних Сил України та інших військових формувань. Така концентрація повноважень в руках глави держави покликана забезпечити єдність командування та оперативність прийняття рішень, особливо в умовах воєнного стану.

Водночас, Конституція передбачає механізми парламентського контролю. Відповідно до статті 85 Верховна Рада України має повноваження щодо оголошення стану війни і укладення миру (за поданням Президента), а також схвалення рішення Президента про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України (повноваження щодо схвалення впливає з необхідності подання Президентом такого рішення до ВРУ згідно п. 19 ст. 106. Ця модель розподілу повноважень, хоча й забезпечує оперативність президентських рішень, містить потенціал для взаємодії та контролю з боку законодавчої гілки влади. Хоча в умовах повномасштабної агресії спостерігається високий рівень політичної єдності, юридична структура передбачає необхідність узгодження дій між Президентом та Парламентом у ключових питаннях війни та миру, що є важливим елементом системи стримувань і противаг.

Формулювання статті 17 Конституції про оборону як «справу всього Українського народу» має глибокий юридичний зміст, виходячи за межі простої декларації. Воно слугує конституційним обґрунтуванням для широкого кола обов'язків громадян щодо захисту Вітчизни, закріплених, зокрема, в Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу». Більше того, цей

принцип легітимізує залучення до оборони не лише регулярних збройних сил, але й інших складових сектору безпеки і оборони, включаючи сили територіальної оборони та, в певних межах, організований рух спротиву та волонтерську діяльність, що знаходить своє відображення у концепції всеохоплюючої оборони України.

Окремий аспект становить конституційно закріплений стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Відповідні зміни до Преамбули статей 85, 102, 116 Конституції, ухвалені у 2019 році, юридично зобов'язують державу здійснювати політику, спрямовану на досягнення цієї мети. Це безпосередньо впливає на оборонну сферу, вимагаючи постійної адаптації національного законодавства, структури та функціонування Збройних Сил та інших складових сектору безпеки і оборони до стандартів НАТО. Навіть за відсутності формального членства, цей конституційний імператив стимулює процес реформ у таких сферах, як оборонне планування, управління ресурсами, демократичний цивільний контроль, оперативна сумісність, що знаходить своє відображення і в міжнародних зобов'язаннях України, зокрема, у двосторонніх безпекових угодах.

В умовах відсутності членства в НАТО, міжнародно-правовою основою для захисту України від збройної агресії є передусім норми Статуту Організації Об'єднаних Націй. Стаття 51 Статуту закріплює «невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону, якщо відбудеться збройний напад на Члена Організації». Це право є фундаментальним принципом сучасного міжнародного права і слугує беззаперечною легітимацією оборонних дій України проти агресії росії, незалежно від її участі чи неучасті у військових альянсах. Характеристика цього права як «невід'ємного» підкреслює його природний характер, пов'язаний із самим існуванням держави та її суверенітетом.

Право на самооборону згідно зі Статутом ООН, існує доти, доки Рада Безпеки ООН не вживе заходів, необхідних для підтримання міжнародного миру та безпеки. Однак, у ситуації, коли агресором є постійний член Ради Безпеки, що володіє правом вето (як у випадку РФ), ефективність механізмів колективної безпеки ООН виявляється паралізованою. За таких умов реалізація Україною свого невід'ємного права на самооборону стає основним міжнародно-правовим інструментом захисту її суверенітету та територіальної цілісності. Статут також вимагає, щоб дії, вжиті державами при здійсненні права на самооборону, були негайно повідомлені Раді Безпеки.

Важливо чітко розуміти юридичний зміст статті 51 Статуту ООН. Хоча вона надає Україні беззаперечне право на захист від агресії, вона сама по собі не створює юридичного обов'язку для інших держав надавати їй військову чи іншу допомогу. Стаття 51 легітимізує оборонні дії самої України та дозволяє іншим державам надавати допомогу в рамках колективної самооборони, якщо вони ухвалюють таке політичне рішення. Проте, вона не містить механізму примусу до надання такої допомоги. Ця обставина підкреслює критичну важливість укладання Україною додаткових міжнародних угод – двосторонніх чи

багатосторонніх – які б створювали конкретні юридичні зобов'язання для партнерів щодо надання підтримки.

Починаючи з січня 2024 року, Україна уклала значну кількість двосторонніх угод про співробітництво у сфері безпеки (або угод з подібними назвами) з ключовими міжнародними партнерами. Такі угоди були підписані з Великою Британією, Німеччиною, Францією, Данією, Канадою, Італією, Нідерландами, Фінляндією, Латвією, Іспанією, Бельгією, Португалією, Швецією, Ісландією, Норвегією, Японією, США, а також з Європейським Союзом як інституцією, та низкою інших країн. Ця мережа угод формує новий контур безпекової підтримки України поза структурами НАТО.

З юридичної точки зору, ці документи є міжнародними договорами, які створюють права та обов'язки для сторін у міжнародному праві. Вони укладаються у письмовій формі, регулюються міжнародним правом і породжують юридичні наслідки для їх учасників. Водночас, обсяг та характер зобов'язань визначаються положеннями самих угод та, як часто зазначається, національним законодавством сторін і наявністю відповідних ресурсів (фінансування).

Принципово важливим є те, що ці угоди не містять положень, аналогічних статті 5 Північноатлантичного договору про колективну оборону. Вони не передбачають автоматичного зобов'язання сторін надати військову допомогу, включаючи застосування збройної сили, у разі нового нападу на Україну. Натомість, угоди зазвичай встановлюють механізм консультацій. Наприклад, угода зі США передбачає, що у разі майбутнього збройного нападу або загрози такого нападу на Україну, сторони негайно, на прохання будь-якої зі сторін, проведуть зустрічі (по можливості протягом 24 годин) на найвищому рівні для визначення відповідних подальших кроків та додаткових потреб у сфері оборони. Подібні механізми консультацій містяться і в угодах з іншими країнами.

Основний зміст зобов'язань партнерів за цими угодами стосується надання Україні довгострокової та всебічної підтримки, яка включає: постачання озброєння та військової техніки; тренування та навчання українських військовослужбовців; обмін розвідувальною інформацією; допомогу в розвитку оборонно-промислового комплексу України, включаючи спільні виробництва; фінансову допомогу; підтримку у здійсненні реформ у секторі безпеки і оборони з метою досягнення оперативної сумісності зі стандартами НАТО; співпрацю у сферах кібербезпеки, протидії дезінформації, розмінування тощо. Багато угод прямо вказують на підтримку євроатлантичних прагнень України, підтверджуючи, що її майбутнє – в НАТО, а укладені угоди розглядаються як «міст» або проміжний етап на шляху до повноправного членства.

Оцінка юридичної ефективності цих угод потребує зваженого підходу. З одного боку, вони створюють чітку міжнародно-правову базу для довгострокової підтримки України, що підвищує передбачуваність та стабільність для оборонного планування. Термін дії угод, як правило, становить 10 років з можливістю продовження, що закріплює стратегічний характер співпраці. Юридично обов'язковий характер механізмів консультацій у кризових ситуаціях

також є позитивним аспектом. Угоди формалізують та структурують допомогу, яка вже надавалася, переводячи її на більш системну договірну основу.

З іншого боку, ефективність виконання зобов'язань значною мірою залежить від політичної волі сторін та наявності фінансових ресурсів, що прямо зазначено в текстах угод («за умови наявності коштів»). Формулювання багатьох положень мають рамковий характер («сторони мають намір співпрацювати», «зобов'язуються підтримувати»), що залишає простір для інтерпретації обсягів та конкретних форм допомоги. Хоча механізм консультацій є юридично обов'язковим, сам результат цих консультацій – тобто рішення про надання конкретної допомоги у відповідь на агресію – залишається суверенним правом кожної сторони-партнера. Це ключова відмінність від автоматизму колективної оборони НАТО, на що вказують і деякі аналітики, розрізняючи підтримку та гарантії взаємної оборони.

Формулювання про «міст до НАТО», яке часто зустрічається в угодах, має значне політичне значення, підтверджуючи стратегічну мету України та її партнерів. Однак, з юридичної точки зору, воно не створює автоматичного чи гарантованого шляху до членства в Альянсі, процес вступу до якого регулюється Північноатлантичним договором та вимагає консенсусу всіх членів. Важливим аспектом є те, що багато рамкових угод передбачають укладання додаткових, більш детальних імплементаційних домовленостей чи протоколів.

Україна має міцну національну законодавчу базу для забезпечення оборони, яка включає Конституцію та профільні закони, що визначають оборону як найважливішу державну функцію та закріплюють стратегічний курс на членство в НАТО. Міжнародне право, зокрема Статут ООН, підтверджує право України на самооборону, але не зобов'язує інші держави надавати військову допомогу. Для отримання реальної підтримки Україна уклала низку двосторонніх безпекових угод з ключовими партнерами. Ці угоди формалізують довгострокову допомогу та механізми консультацій, проте не є аналогом колективних гарантій безпеки НАТО. Хоча досвід деяких європейських країн показує можливість ефективної оборони поза військовими альянсами, їхні моделі мають обмежену застосовність для України через її унікальні обставини: триваючу повномасштабну війну та конституційно закріплений курс на вступ до НАТО.

Список використаних джерел

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр#Text> (дата звернення: 21.04.2025).

2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19> (дата звернення: 21.04.2025).

3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1932-12> (дата звернення: 21.04.2025).

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19> (дата звернення: 21.04.2025).

5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII : станом на 17 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 21.04.2025).

Василинчук Артем Вікторович,
*аспірант Національного університету
«Києво-Могилянська Академія»*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МОБІЛІЗАЦІЇ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

З початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну, питання історії правового регулювання мобілізаційних процесів у розрізі історичного минулого, зокрема періоду Української Держави часів гетьмана Павла Скоропадського є актуальним.

Сам термін «мобілізація» походить від французького слова (*mobilisation*, від лат. *mobilis* — рухомий). Мобілізацію почали застосовувати наприкінці XVIII - на початку XIX ст. у більшості країн світу із виникненням масових армій, що були сформовані на основі загальної військової повинності [1]. Сучасних рис мобілізація набула під час I-ї і II-ї світових воєн, що вимагали залучення до ЗС значної кількості людських ресурсів і максимального навантаження на економіку країн-учасниць [1]. Отже, мобілізація – це комплекс узгоджених та взаємопов'язаних заходів, які проводить держава шляхом переведення Збройних сил, національної економіки, державних інститутів у зв'язку із запровадженням воєнного стану.

Період П. Скоропадського свідчить, що під його керівництвом був детально розроблений реальний план військового будівництва, зокрема введення військової повинності.

П. Скоропадський, на відміну від лідерів Центральної Ради, розумів місце і роль армії в утвердженні та забезпеченні української державності [2, с.77-83], в першу чергу з огляду на складну геополітичну ситуацію, а також класичне (а не утопічно-соціалістичне) розуміння поняття «держава» невід'ємною складовою якої є наявність збройних сил. Варто зауважити, що тривалий час формування збройних сил було фактично неможливе у зв'язку з принциповою позицією Німеччини та Австро-Угорщини, війська яких розташовувалися на території України і вбачали у створенні збройних сил Української Держави потенційну небезпеку [3, с. 215-216]. З огляду на вищевказане, тривалий час зазначений процес (в тому числі і стосовно підходів до поповнення Збройних сил шляхом мобілізації) здійснювався виключно у правовому полі і не мав практичного застосування.